

С. А. Палій,
к. держ. упр., доцент кафедри міжнародних відносин,
Міжрегіональна академія управління персоналом
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9265-6407>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.1.73

ЦИФРОВІЗАЦІЯ У ТЕОРІЯХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

S. Paliy,
PhD in Public Administration, Associate Professor of the Department
of International Relations, Interregional Academy of Personnel Management

DIGITALIZATION IN INTERNATIONAL RELATIONS THEORIES

У статті доведено, що розгляд ролі технологій у світовій політиці через призму "великих суперечок" у теорії міжнародних відносин виявив аспекти впливу технологічного розвитку на теоретичну думку міжнародних відносин, а також потенційні рівні аналізу вивчення даного впливу. У ході першої "великої суперечки" вчені — міжнародники довели необхідність вивчення реальних мирополітичних процесів в анархічних міжнародних відносинах, де провідну роль відіграють держави. Друга "велика суперечка", яка сама по собі стала результатом "прориву" в точних науках і "біхевіористської революції", привнесла в міжнародні відносини нові (так звані "сайєнсні") методи дослідження міжнародних відносин, до яких, насамперед, належать кількісні методи дослідження міжнародних відносин.

У ході третьої "великої суперечки" найбільший вплив було приділено ролі індивіда у міжнародних відносинах. Тим не менш, ці два рівні взаємопов'язані, оскільки мирополітична система вразлива для мікрополітичного впливу, а отже, турбулентніша. Так, завдяки "ефекту метелика" рівень аналізу індивіда може виявитися найважливішим рівнем аналізу міжнародних відносин. Додавання до існуючих підходів рівня аналізу соціальної структури вказує на необхідність вивчення нормативного та культурного виміру. Тому виділяється також четверта "велика суперечка", в якій конструктивісти відстоювали необхідність вивчення ролі дискурсу та знання.

Встановлено, що конструктивізм увібрав як позитивістський, так і постпозитивістський понятійні апарати. Представники цієї течії надали власного трактування позитивістським теоріям структурного впливу, анархії, суверенітету, національного інтересу. Однак більшість концепцій і методів конструктивістів все ж таки належить до постпозитивізму.

У конструктивістській концепції ідентичності суб'єкти політики та його інтереси є продуктами соціального конструювання. Фундаментальний принцип конструктивістської соціальної теорії полягає в тому, що люди впливають на об'єкти, включно з іншими акторами, на основі того сенсу, який ці об'єкти мають для них. Ідентичність держави формують самосприйняття та сприйняття іншими державами. Таким чином, міжнародні відносини насамперед залежать від переконань держав та їх взаємних очікувань, а, по-друге, від матеріальних факторів (наприклад, сили).

Окрему увагу приділено трьом аспектам: по-перше, чи потрібні нові теорії міжнародних відносин, пов'язані з фактором технологій; по-друге, як дослідити проблеми, з якими стикається політична теорія технологій; і, по-третє, як осмислити новизну таких технологій, як "великі дані".

The article proves that considering the role of technology in world politics through the prism of the "great controversies" in the theory of international relations revealed aspects of the influence of technological development on the theoretical thought of international relations, as well as potential levels of analysis for studying this influence. During the first "great controversy", international scholars proved the need to study real world-political processes in anarchic international relations, where states play a leading role. The second "great controversy", which in itself was the result of a "breakthrough" in the exact sciences and the "behavioral revolution", introduced new (so-called "scientific") methods of studying international relations into international relations, which, first of all, include quantitative methods of studying international relations.

During the third "great controversy", the greatest influence was given to the role of the individual in international relations. Nevertheless, these two levels are interconnected, since the world-political system is vulnerable to micropolitical influence, and therefore more turbulent. Thus, thanks to the "butterfly effect", the level of analysis of the individual may turn out to be the most important level of analysis of international relations. Adding to the existing approaches the level of analysis of the social structure indicates the need to study the normative and cultural dimensions. Therefore, a fourth "great controversy" is also highlighted, in which constructivists defended the need to study the role of discourse and knowledge.

It has been established that constructivism has absorbed both positivist and post-positivist conceptual apparatuses. Representatives of this trend have given their own interpretation to positivist theories of structural influence, anarchy, sovereignty, and national interest. However, most of the concepts and methods of constructivists still belong to post-positivism.

In the constructivist concept of identity, the subjects of politics and their interests are products of social construction. The fundamental principle of constructivist social theory is that people influence objects, including other actors, on the basis of the meaning that these objects have for them. The identity of a state is shaped by its self-perception and the perception of other states. Thus, international relations depend primarily on the beliefs of states and their mutual expectations, and secondarily on material factors (e.g., power).

Particular attention is paid to three aspects: first, whether new theories of international relations related to the factor of technology are needed; second, how to explore the problems that the political theory of technology faces; and third, how to make sense of the novelty of technologies such as "big data."

*Ключові слова: конструктивізм, міжнародні відносини, позитивізм, теорія, технології, цифровізація.
Key words: constructivism, international relations, positivism, theory, technology, digitalization.*

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток міжнародних відносин на межі ХХ—ХХІ ст. був пов'язаний з глобальними соціально-економічними та політичними трансформаціями. У зв'язку з цим вчені-міжнародники переосмислили багато ключових теорій і концепцій. Основою всі цих нових тенденцій у міжнародних відносинах є закономірність зростаючої взаємозалежності світу під впливом мікроелектронної революції, революції у засобах зв'язку, транспорту та комунікації. Результатом стає вторгнення у сферу світової політики нових, нетрадиційних акторів — неурядових організацій, фінансових фірм, мультинаціональних корпорацій, приватних груп, демографічних потоків, мафіозних структур та рядових індивідів.

АНАЛІЗ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

Сьогодні у фокусі наукової дискусії про вплив технологій на міжнародні відносини (О. Борзенко, А. Глазова, І. Грінько, І. Касяненко, С. Коляденко) знаходиться революційний потенціал "великих даних" та можливості штучного інтелекту. Тому можна говорити і про нову актуальність міжпарадигмальних дебатів у теорії міжнародних відносин, що зачіпають роль технологій у

міжнародних відносинах. Особлива важливість переосмислення цих теоретичних основ полягає у необхідності визначення рівнів аналізу впливу цифровізації на міжнародні відносини.

ФОРМУЛЮВАННЯ МЕТИ

Визначити теоретичні аспекти впливу цифровізації на міжнародні відносини на сучасному етапі.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ З ПОВНИМ ОБГРУНТУВАННЯМ ОТРИМАНИХ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Професор і дослідник міжнародних відносин, миру та конфліктів Манчестерського університету О. П. Річмонд зазначає, що широко відома публікація "Кінець історії та остання людина" американського філософа та політолога Френсіса Фукуями ознаменувала апогей аналогових міжнародних відносин. Для "аналогового міжнародного" були характерні кілька фаз конфлікту та реакції у відповідь: геополітична фаза з важливістю балансу сил; ліберальна міжнародна фаза з посиленням глобального управління та міжнародного права;

постколоніальна фаза з самовизначенням та розширенням прав; неоліберальна та геоекономічна фаза з обмеженими формами державного будівництва та глобалізації [1].

Неолібералізм вплинув на цифрове суспільство. Західний письменник і журналіст В. Сторр зазначає, що перші розробники персональних комп'ютерів вважали, що вони створюють світ, вільний від ієрархій, в якому люди зможуть робити все, що їм заманеться без необхідності підкорятися центральній владі. Це бачення було втілено в офісах IBM та AT&T, які разом просували риторичку необмеженої індивідуальності, в якій кожна людина буде для себе "хабом винахідливості та отримання прибутку". Іншими словами, кожна людина стане товаром, який можна буде продавати на ринку [2].

Обговорення питань, пов'язаних зі зміною теоретично-методологічних підходів, у тому числі під впливом цифровізації, до дослідження міжнародних відносин представниками різних теоретичних шкіл відомо під назвою "великих суперечок" (або "великих дебатів"). Розгляд теоретичних засад цих наукових дискусій необхідний для виявлення рівнів аналізу впливу цифровізації на міжнародні відносини.

У 1930-х-1940-х рр., у ході першої "великої суперечки" школа "політичного реалізму" витіснила ідеалізм. Міжнародні дослідження почали фокусуватися на реальному політичному процесі та міжнародному політичному контексті. Політичні реалісти пов'язують закони міжнародних відносин з потребами людей, ґрунтуючись на "інтересі, визначеному в термінах влади" [2].

Проблема полягає в тому, що міжнародні відносини, незважаючи на свій міждисциплінарний характер, не набули широкого поширення за межами та своєї наукової дисципліни. На думку авторів, причини цієї проблеми криються у фрагментованому характері вивчення та дефіциті холистичного підходу. Для збільшення конкурентоспроможності міжнародних відносин як науки автори пропонують нарощувати холистичну теорію для взаємодії з фахівцями з інших наук [3].

Теза про необхідність запозичення частини теоретико-методологічної бази науки про дані для науки міжнародних відносин є за своєю суттю продовженням "другої великої суперечки" в теорії міжнародних відносин, що сталася на тлі "біхевіористської революції" в політичній науці в середині ХХ століття. Саме тоді "модерністи", тобто прихильники залучення методів точних і природничих наук (так званих "сайєнсних" методів), а також математичного апарату в науку про міжнародні відносини зіткнулися з "традиціоналістами", які відстоюють провідне становище інтуїтивно-логічних методів дослідження міжнародних процесів та феноменів [3]. Останні вказують на те, що "традиційні" способи пізнання більш адекватні, ніж, наприклад, кількісні способи вивчення міжнародних відносин.

Однак, за змістом даної суперечки криються інші проблеми фундаментального характеру. Таким чином, пропозиція до використання "сайєнсних" методів у науці про міжнародні відносини можна трактувати як частину шляху до підтвердження її наукової спроможності.

На хвилі "другої великої суперечки" в міжнародних відносинах отримав розвиток системний підхід, а класичний політичний реалізм трансформувалася в структурний реалізм — неореалізм.

У 1980-х рр. розпочався період третьої "великої суперечки". У ньому порушуються питання щодо сутності наукового знання, а двома головними опонентами виступають прихильники "раціоналізму" (позитивісти) та прихильники "рефлексивізму" (постпозитивісти).

Такий підхід тісно пов'язаний з поняттям "ідентичності" у світовій політиці — ідентифікації та самоідентифікації індивіда як процесу усвідомлення себе частиною спільноти або прийняття системи цінностей. Для індивіда важливий зв'язок із спільністю, з якою він себе співвідносить, а глобалізація та можливості технологій відкривають перед ним нові перспективи. Деякими авторами індивід сприймається як основний актор політики всіх рівнів, включаючи міжнародний [4].

Індивід може бути одночасно громадянином держави, учасником міжнародного громадського руху та частиною транснаціональної корпорації. Роль індивіда у світовій політиці можна описати за допомогою виведеного в математичній науці "ефекту метелика", який означає, що "метелик, що махає крильцями в дощових лісах Амазонки, може вплинути на погоду в Чикаго через кілька тижнів або місяців" [4]. У такому трактуванні індивід може виявитися "метеликом", вплив якого на події світової політики вкрай складно передбачити.

Багато інших дослідників вказують на те, що у процесі глобалізації та інтенсифікації комунікацій створюється єдине глобальне суспільство [5]. Однак одночасно зі зростанням взаємозалежності яскравіше проявляється фрагментарність світового суспільства. Так, багато соціальних груп замість включеності, відчувають відчуженість, що було охарактеризовано терміном "не — ідентифікації".

Конструктивісти вважають, що структура впливає на акторів міжнародних відносин, конструюючи їх інтереси та ідентичності [5]. Представники англійської школи міжнародних відносин, з 1970-х р. розвиваючи ідею міжнародного суспільства як насамперед суспільства держав, не обійшли стороною рівень індивіда [6]. Класики англійської школи мали на увазі під світовим суспільством не реальність, а можливий стан, який може бути досягнутий двома шляхами. Перший шлях — це поширення ідеології однорідності (homogeneity) у всьому світі через розвиток зв'язків між транснаціональними акторами та індивідами. Другий шлях створення світового суспільства полягає у створенні світової імперії за допомогою "дотринального імперіалізму".

Виділяють три рівні взаємодії в рамках системи міжнародних відносин — державний, транснаціональний та індивідуальний, а також підрівні аналізу — рівень "транснаціонального суспільства" та "суспільства індивідів" (inter-human society) [5].

Глобалізацію, науково-технічний прогрес та розвиток засобів масових комунікацій часто розглядають як взаємопов'язані процеси. Також дослідники пов'язують зростання кількості акторів світової політики та збільшення кількості інформації. Вони зазначають, що створення нових мереж комунікації призводить до ускладнення світу [3].

Вказується на існування "четвертого великого спору" в теорії міжнародних відносин, головними акторами якого є прихильники двох протилежних підходів до дослідження "міжнародних відносин" — "зверху вниз"

і "знизу вгору" [4]. Першого підходу ("згори донизу") дотримуються представники неореалізму та неолібералізму, тоді як другий підхід ("знизу догори") характерний для прихильників конструктивізму як парадигми міжнародних відносин. Конструктивісти пропонують не лише пояснювати характер міжнародних явищ та шукати причини певних дій чи політичних заяв, а й враховувати контекст — тобто період часу, характер дій чи заяв.

Конструктивізм увібрав як позитивістський, так і постпозитивістський понятійні апарати. Представники цієї течії надали власного трактування позитивістським теоріям структурного впливу, анархії, суверенітету, національного інтересу. Однак більшість концепцій і методів конструктивістів все ж таки належить до постпозитивізму.

У конструктивістській концепції ідентичності суб'єкти політики та його інтереси є продуктами соціального конструювання. Фундаментальний принцип конструктивістської соціальної теорії полягає в тому, що люди впливають на об'єкти, включно з іншими акторами, на основі того сенсу, який ці об'єкти мають для них. Ідентичність держави формують самосприйняття та сприйняття іншими державами. Таким чином, міжнародні відносини насамперед залежать від переконань держав та їх взаємних очікувань, а, по-друге, від матеріальних факторів (наприклад, сили).

У цьому ключовий метод соціального конструктивізму — це дискурсивний аналіз, запозичений з лінгвістики. Конструктивісти вводять концепцію влади у суспільстві з метою виявлення рушійних сил, які впливають на структуру. Ця влада має дискурсивну природу та забезпечується знаннями, культурою, ідеологією та риторикою. Носієм влади може виступати держава, різні спільноти та окремі індивіди. У той самий час конструктивісти вказують на новий критерій істинності наукового знання — це відповідність реальності, а корисність судження для суб'єкта політики.

Окрему увагу слід приділити трьом аспектам: по-перше, чи потрібні нові теорії міжнародних відносин, пов'язані з фактором технологій; по-друге, як дослідити проблеми, з якими стикається політична теорія технологій; і, по-третє, як осмислити новизну таких технологій, як "великі дані".

Вчені-міжнародники, які знову звернулися до вивчення можливостей технологій, виявляють, що технологія — це не нова хода: абстрактна концепція чи конкретний об'єкт дослідження, технологія у своїй різноманітності завжди була центральним елементом досліджень міжнародних відносин, особливо теорії міжнародних відносин [1].

ВИСНОВКИ

Загалом роль технологій завжди була в центрі дискусій теоретиків — міжнародників, починаючи з ранніх робіт і закінчуючи "Новим матеріалізмом". Розглядаючи це питання ширше, можна сказати, що історія технологій — це історія держав, транснаціоналізму, глобалізації, регіоналізації та фрагментації. Технологія є основою міжнародних відносин, але постійно змінюється. З цього випливає, що технологія — це тест для існуючого набору парадигм.

Аналіз накопиченого теоретичного досвіду провідних вчених-міжнародників дозволив виявити три тенденції: по-перше, в науці про міжнародні відносини успішно співіснують різні точки зору на роль технологій. По-друге, був виявлений чіткий запит на "науковий прорив" досліджень у світовій політиці як з погляду створення мета-теорії, так і з позиції емпірики. І, по-третє, серйозніше вивчення технологій, ймовірно, призведе до зростання міждисциплінарності міжнародних відносин.

Література:

1. Richmond O.P. (2018) Analog. Digital International Relations and Global Politics. Global Dynamics. available at: <https://www.21global.ucsb.edu/global-e/january-2018/analog-digital-international-relations-and-global-politics> (Accessed 12 December 2024).
2. Storr W. (2018). Selfie: How the West became self-obsessed. London: Picador.
3. Гринько І.М., Касяненко І.А., Реалізація стратегії розвитку цифровізації економіки України в умовах індустрії 4.0: міжнародний досвід країн ЄС. Економічний вісник НТУУ "Київський політехнічний інститут". 2022. № 21. С. 24—33.
4. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні та світі Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2016. № 6. С. 105—112.
5. Пархоменко-Куцевіл О.І. Міжнародний досвід впровадження цифровізації в систему публічної служби: досвід для України. Публічне управління та митне адміністрування. 2022. № 3. С. 93—98.
6. Борзенко О., Глазова А. Теоретичні підходи до дослідження процесів цифровізації світової економіки. Журнал європейської економіки. 2022. Т. 21. Вип. 3. С. 315—331.

References:

1. Richmond, O.P., (2018), "Analog. Digital International Relations and Global Politics", Global Dynamics, [Online], available at: <https://www.21global.ucsb.edu/global-e/january-2018/analog-digital-international-relations-and-global-politics> (Accessed 12 December 2024).
 2. Storr, W., (2018), Selfie: How the West became self-obsessed, Picador, London, UK.
 3. Grinko, I.M. and Kasyanenko, I.A., (2022), "Implementation of the strategy for the development of digitalization of the Ukrainian economy in the context of Industry 4.0: international experience of EU countries", Ekonomichnyj visnyk NTUU "Kyiv's'kyj politekhnichnyj instytut", vol. 21, pp. 24—33.
 4. Koliadenko, S.V., (2016), "Digital economy: prerequisites and stages of development in Ukraine and the world Economy", Finansy. Menedzhment: aktual'ni pytannia nauky i praktyky, vol. 6, pp. 105—112.
 5. Parkhomenko-Kutsevil, O.I., (2022), "International experience in implementing digitalization in the public service system: experience for Ukraine", Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia, vol. 3, pp. 93—98.
 6. Borzenko, O. and Glazova, A., (2022), "Theoretical approaches to the study of the processes of digitalization of the world economy for Ukraine", Zhurnal ievropejs'koi ekonomiky, vol. 21, no 3, pp. 315—331.
- Стаття надійшла до редакції 28.12.2024 р.*